

İran'da Kaçar Dönemi Protesto Kültürü: Bestnişîni*

Protest Culture of the Qajar Period in Iran: Bast-Neşîni

ÖMER ALKAÇ*

öz

Bestnişîni, insanın kendisini koruma veya hakkını savunma içgüdüsünden ortaya çıkan bir protesto yöntemidir. Tam olarak ne zaman ortaya çıktığı bilinmeyen Bestnişîni, zaman içinde dinî bir kimliğe de bürünmüş ve İran toplumunda önemli bir protesto kültürü olarak yaygınlaşmıştır. Daha sonra ise üst düzey devlet adamlarından en alt tabakaya mensup kişilerin dahi tercih ettiği geleneksel bir eyleme dönüşmüştür. Kaçar devleti ile birlikte ise siyasallaşmıştır. Bu dönemde İranlıların özellikle de dinî sınıfın tercih ettiği bir eylem olan Bestnişîni, İran şahından daha demokratik bir yönetim ve adalet talep eden muhaliflerin meşrutiyet hareketi boyunca kullandıkları etkili bir silahtı. Bu makalede kadim bir gelenek olarak İran toplumunda yerini alan Bestnişîni; ahırdan büyükelçiliklere uzanan tarihsel gelişimi dönemin kaynakları da göz önünde bulundurularak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İran, Kaçar Hanedanlığı, Bestnişîni, Protesto.

ABSTRACT

Bast-neşîni is a method of protest that emerged from one's instinct to protect oneself or defend one's rights. Bast-neşîni, which is unknown exactly when it emerged, has also taken on a religious identity over time and has become widespread as an important protest culture in Iranian society. Later, it turned into a traditional action preferred by high-level statesmen and even members of the lowest class. It became politicized with the Qajar State. Bast-neşîni, a practice preferred by Iranians, especially the religious class, was an effective weapon used the opposition who demanded a more democratic government and justice from the Shah of Iran during the constitutional movement. In this article, Bast-neşîni, which takes its place in Iranian society as an ancient tradition; Its historical development, from stables to embassies, was examined by taking into account the sources of the period.

Keywords: Iran, Qajar Dynasty, Bast-neşîni, Protest.

* Makale geliş tarihi: 17 Ekim 2023, kabul tarihi: 27 Kasım 2023, araştırma makalesi.

** Dr., Çorum/Türkiye E-posta: alkacomer@gmail.com, ORCID

1. Giriş

BEST; her grup ve sınıftan insanların dava açmak, baskı yapmak veya kaybettikleri haklarını talep etmek, suçluların ve sanıkların cezadan kaçmak, şüphelilerin ise kendilerine itham edilen suçtan aklanana kadar zaman kazanmak amacıyla güvenli ve kutsal yerlere sığınmalarını ifade etmek için kullanılan kavramdır. Beste sığınıp geçici olarak kalmaya *bestnişînî*, sığınan kimselere ise *bestnişîn* denilir. Bazı araştırmacılar best kelimesinin eski Farsçadaki *meded*, yardım, yardımcı anlamına gelen ön eki *-upa*, fiil kökü ise *-stâ* olan *upâstam* kelimesi ve Pehlevice *sebat*, inat, kararlılık, durmak anlamlarına gelen *ostâm/ustâm* kelimesinden zaman içinde türediğini belirtirler.¹

Türkçeye *oturma*, *sığınma* eylemi veya *grev* olarak aktarılabilecek *bestnişînî* İran'da; Arapça bir kelime olan ve kale veya hisara kapanma, istihkâm içine çekilme, etrafında geçici istihkâmât inşa ederek müdafasını temin etme anlamına gelen *tahassun*² sözcüğü ile de adlandırılmaktadır. *Bestnişîn* ise yine Arapça bir kelime olan ve kaleye kapanmış, tahassun etmiş anlamındaki *mütehassın*³ kelimesi ile de ifade edilmektedir.

İnsanoğlunun kendi can ve mal güvenliğini sağlama, bağlı olduğu değerleri ve inancını muhafaza etme, haklarını elde etme veya koruma içgüdüsünün tabii bir sonucu olarak ortaya çıkan *bestnişînî*, zamanla geleneksel bir eylem yöntemine dönüşmüş gerek bireysel gerekse ortak hedef doğrultusunda bir araya gelen grupların sıkça başvurduğu bir eylem kimliği kazanmıştır. Öyle ki hiçbir kanuna ve usule tâbi olmayan en kudretli ve en baskıcı şahısların dahi boyun eğmek zorunda kaldığı bu gelenek,⁴ İran toplumunda meşruiyet ve resmîyet kazanarak neredeyse yazılı olmayan bir kanun sayılmıştır.⁵

İran'da Sâsânîler döneminde (226-651) âteşgedeler ve mabetlerde gerçekleştirildiği bilinen best eylemine İlhanlılar döneminde (1256-1353) de rastlanmaktadır. Şehzade Argun tarafından babası Abaka Han'ın ölümünden sorumlu tutulan Vezir Şemseddin Muhammed Sahib-i Divan (Cüveynî) (ö.1284), Argun'un kendisinden intikam alacağını düşündüğü için önce İsfahan'a kaçmış oradan da Kum'a gelerek İmamiyye Şîası'nın yedinci imamı Musa el-Kâzım'ın kızı ve sekizinci imamı Ali er-Rıza'nın kız kardeşi Fâtıma-ı Masûme'nin türbesine birkaç günlüğüne sığınmıştır. Şîası'nın yedinci imamı Musa el-Kâzım'ın kızı ve sekizinci imamı Ali er-Rıza'nın kız kardeşi olan Fâtıma-ı Masûme'nin türbesinde birkaç günlüğüne sığındığı bilinmektedir.⁶

Bestnişînî, İran'da resmî olarak Şîî mezhebinin kabul edilmesiyle birlikte Safeviler döneminde (1501-1736) yaygınlaşırken yine bu dönemde siyasi bir protesto

¹ <https://www.cgie.org.ir/fa/article/> [Erişim tarihi: 15.08.2023.]

² Şemseddin Sami, *Kâmus-ı Türkî*, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 2006), s. 384-385; Bkz: Hasan Amîd, *Ferheng-i Fârsî*, (Tahran: İntişârât-ı Rûşd, 1389), s. 328.

³ Şemseddin Sami, *Kâmus-ı Türkî*, s. 1274.

⁴ Abbas Halisî, *Tarihçe-i Best ve Bestnişînî*, (Tahran: İntişârât-ı İlmî, 1366), s. 39.

⁵ Halisî, *Tarihçe-i Best ve Bestnişînî*, s. 57.

⁶ <https://www.cgie.org.ir/fa/article/> [Erişim tarihi: 15.08.2023.]

biçimine de dönüşmüştür. 1657 yılında Şah II. Abbas (1642-1666) döneminde lonca üyeleri ve sanatkarlar İsfahan'da devlethaneye sığınarak bir müçtehit aracılığıyla şahtan kendilerine baskı yapan divanbeyinin ve bir memurun görevden alınmasını talep etmişlerdir. II. Abbas bu talepleri kabul etmek zorunda kalmıştır.⁷ Avşarlar döneminde (1736-1804) Nadir Şah'ın dinî bakış açısı ve katı idaresinden dolayı ulema ve ahali best eylemi için uygun bir zemin bulamamıştır. Zend hanedanı döneminde (1751-1794) merkezi otoritenin zayıf olmasından dolayı yeniden yaygınlaşmış, Kaçarlar döneminde (1796-1925) ise meşrutiyetin ilanına (1906) kadar sıkça başvurulan bir eylem hâlini almıştır.⁸

Best, bir kişi ile olabileceği gibi ortak bir tepki de bulunmak üzere bir araya gelen kalabalık bir grupla da yapılabilirdi.⁹ Zaman içinde siyasallaşmış valilerin ve sultanların da başvurduğu bir eylem olsa da çoğunlukla haksızlığa uğradığına inanan ruhaniler ve dindar ahali tarafından tercih edilmiştir.¹⁰

Kaçar idaresinin ortalarına kadar çoğunlukla *adalet* talebiyle best eylemine başvuruluyordu. Ancak İran'ın Batı kültürü ile tanışması ve İranlılarda siyasi ve içtimali bilincin artmasına bağlı olarak toplumda meydana gelen değişiklikler güvenli best mekânlarının devlet aleyhinde siyasi protestoların gerçekleştiği mekânlara dönüşmesine sebep oldu.¹¹

2. Best Mekânları:

Best eyleminin gerçekleştirildiği mekânlar her dönem farklılık göstermiştir. Merkezi otoritenin durumu ve best eylemine gösterdiği dikkat mekânların belirlenmesinde önemli rol oynamıştır. Eğer devlet, best eylemine teveccüh gösteriyorsa bu mekânlarla ilgileniyor ve sığınan kişi de orada sıkıntısını kolaylıkla giderebiliyordu. Devletin bu eylemleri dikkate almadığı dönemlerde ise insanlar çareyi yabancı devletlerin büyükelçilikleri gibi mekânlara sığınarak sorunlarını çözme yolunu tercih etmişlerdir. Eğer yabancı devletlere ait bir mekân tercih edilecekse de iki devlet arasında ilişkilerin iyi olmasına dikkat ediliyordu.¹²

Best eyleminde bulunanlar, inançları açısından olabildiğince kutsal mekânları tercih ederek eylemlerine dinî bir kimlik de kazandırmışlardır. Böylece eylemlerini daha etkili hale getirebilmişler ve istediklerini daha kolay elde edebilmişlerdir. Best mekânları dinî mekânlar, devlete ait mekânlar ve yabancılara ait mekânlar olmak üzere üç ana başlık altında incelenmiştir.

⁷ <https://iranicaonline.org/articles/bast-sanctuary-asylum> [Erişim tarihi: 17.08.2023.]

⁸ Seyid Muhammed Tayyibi, "Best ve Besnişini Der Devre-i Kâçârîye (Ta inkılab-ı Meşrutâ)", *Nâme-i Tarih-i Pejûhan*, Sâl-i şeşom, şomâre-i bist o şeşom (1389), s. 81.

⁹ Halisî, *Tarihçe-i Best ve Bestnişini*, s. 32.

¹⁰ Halisî, *Tarihçe-i Best ve Bestnişini*, s. 17-18.

¹¹ <https://lib.eshia.ir/23019/1/3330#> [Erişim tarihi: 17.08.2023.]; İran'da protesto kültürü ile ilgili ayrıca bkz: Yılmaz Karadeniz-Mikail Devebakan, "İran'da Protesto Kültürünün Ortaya Çıkışı: İslâm Devrimi'ne Kadar Tarihten Bazı Kesitler", *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 13 (2023); Mehmet Talha Paşaoğlu, "Modern İran Tarihi'nde Protesto Kültürü", *Kültürlerarası İletişim Öğrenci Sempozyumu 15 - 16 Ekim 2015 Bildiriler Kitabı*, (2016).

¹² Ahmed Kerimî, *Nakş-ı İngiliz der Cereyân-ı Bestnişini der İran (Ez Ażaz-ı Devre-i Kaçar ta Meşrutâ)*, (Pâyânâme-i Karşinasî-i Erşed), Dânişgâh-ı Hârezmî, Dânişgede-i Edebiyat ve Ulûm-i İnsanî, 1399, s. 27.

2.1. Dinî Mekânlar:

Dinî hassasiyete sahip İran toplumu tarafından, İran içinde ve dışında bazı mekânlar kutsal kabul edilmekteydi. Bu sebeple best eylemi için dinî mekânları tercih edenler burada kendilerini her türlü saldırı ve tehdide karşı güvende hissediyordu.¹³ Bu mekânların başında ise Atebât-ı Mukaddese ve Atebât-ı Âliye olarak da bilinen atebât geliyordu. Atebât; Hz. Ali'nin mezarının bulunduğu inanan Necefî, Hz. Hüseyin'in türbesinin bulunduğu Kerbela'yı, yedinci imam Mûsâ el-Kâzım ile dokuzuncu imam Muhammed et-Takî'nin türbelerinin bulunduğu Kâzımiyye'yi ve onuncu imam Ali el-Hâdî ile on birinci imam Hasan el-Askerî'nin türbelerinin bulunduğu Sâmerrâ'yı kapsamaktadır. On ikinci imam Mehdî'nin kaybolduğuna inanılan (serdâb) yer de Hasan el-Askerî'nin defnedildiği yerdir.¹⁴ XX. yüzyıl başlarında Kaçar hanedanı ile anlaşmazlığa düşen ve İran'da meşrutiyet hareketinin en önemli destekçilerinden olan üç büyük Şîî âlim Mirza Halîl Tah-rânî, Kâzım Horasânî, Abdullah Mâzenderânî ve 1965'te son İran şahı tarafından sürgüne gönderilen Âyetullah Humeynî Necef'e sığınmışlar ve muhalefetlerini buradan sürdürmüşlerdi.¹⁵

İran'da, best mekânı olarak kabul edilen en önemli yerlerden birisi de Kum şehridir. Bu şehir, Fâtıma-ı Masûme'nin türbesinin varlığından dolayı Şîîlerce kutsal sayılmaktadır. Moğol idaresi altında da best mekânı olarak kullanıldığı bilinen Fâtıma-ı Masûme Türbesi,¹⁶ Kaçarlar döneminde özellikle meşrutiyet taraftarı ulema tarafından tercih edilmiştir.¹⁷ Meşrutiyet döneminin önemli müçtehitlerinden Seyyid Abdullah Behbehânî (1840-1910) ve Seyyid Muhammed Tabâtabâî önderliğinde ulemanın meşrutiyet talebiyle Kum şehrinde gerçekleştirdikleri sığınma eylemleri Muhaceret-i Kübra (Büyük Göç) olarak adlandırılır.¹⁸

Hz. Hasan neslinden gelen, âlim ve zâhid Şah Abdülazîm'in¹⁹ Rey şehrinde bulunan türbesi Kaçar döneminde İranlılar tarafından en çok tercih edilen best mekânlarından biriydi. Tahran'a yaklaşık 20 km mesafede yer alan Rey şehrinin Kaçarların payitahtına yakınlığı Tahran ahali tarafından bu mekânın sıkça tercih edilmesine neden olmuştur.²⁰ Nâsırüddin Şah'ın (1848-1896) saltanatının henüz başında babası Muhammed Şah'ın (1834-1848) kudretli veziri Hacı Mirza Âkâsî, İngiltere ve Rusya'nın baskısıyla firar ederek Şah Abdülazîm'e sığınmıştı.²¹

¹³ <https://rch.ac.ir/article/Details?id=6704> [Erişim tarihi: 11.10.2023.]

¹⁴ Avni İlhan, "Atebât", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. IV, 1991, s. 49-50.

¹⁵ İlhan, "Atebât", s. 50.

¹⁶ <https://www.cgie.org.ir/fa/article/239353> [Erişim tarihi: 25.08.2023.]

¹⁷ Yeni Tasvîr-i Efkâr, Cemal Said Bey, "İran Mektupları Aded 1-(İran'da Meşrutiyet Nasıl Başladı?)", 2 Haziran 1909/13 Cemâziyelevvel 1327, I.sene, Numara 3, s. 6.

¹⁸ İbrahim Safâî, *Tarih-i Meşrutiyet Be Rivâyet-i Esnâd*, (Tahran: İntişârât-ı İran Yârân, 1381), s. 235.

¹⁹ Mustafa Öz, "Şah Abdülazîm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 2010, 38, s. 250.

²⁰ Kerimî, *Nakş-ı İngilis der Cereyân-ı Bestnişînî der İran*, s. 30.

²¹ Mirza Muhammed Taki Sipehr, *Nâsîhü't-tevârih (Saltanat-ı Nâsırüddin Şah)*, Cilt III, (Tahran: İntişârât-ı Esâtir, 1377), s. 938; <https://rch.ac.ir/article/Details/9318>. [Erişim tarihi: 26.08.2023.]

Kaçarların ünlü sadrazamı Emir Kebir'in teminatıyla sığınma eylemini sonlandıran Hacı Mirza Âkâsî, Atebât'a gitmiş ve ömrünün sonuna kadar orada yaşamıştır.²²

Şah Abdülazîm Türbesi'nde best eyleminde bulunan bir diğer kişi de Seyyid Cemâleddîn Efgânî'dir. Efgânî, 1890 yılında, Nâsırüddin Şah'ın daveti üzerine ikinci kez İran'a gelmişti. Ancak şah ve idaresi hakkında eleştirilerde bulunup Islahat talebini yineleyen Efgânî, Nâsırüddin Şah'ın tepkisi ile karşılaştı. Bunun üzerine Efgânî, Şah Abdülazîm'e sığınmış ve bir müddet muhalefetine buradan devam etmiştir. Şah tarafından gönderilen askerler eşine çok az görülür şekilde Efgânî'nin best eylemin, sonlandırmasını sağlamış ve Basra Körfezi üzerinden sınır dışı edilmiştir.²³

Şah Abdülazîm Türbesi'nde meydana gelen sığınma eylemlerinin en önemlisi meşrutiyetin ilanından hemen önce *adaletane* talebiyle²⁴ yine Behbehânî ve Tabâtabâî önderliğinde çok sayıda tüccar, pazarcı ve talebenin de katıldığı, Muhaceret-i Suğrâ (Küçük Göç) olarak adlandırılan eylemdir.²⁵ Bu eylemde Behbehânî ve Tabâtabâî ile birlikte Rey'e gidenler arasında Sadrülulema, Seyyid Cemal Efcê, Şeyh Hacı Mirza Yahya Devletâbâdî ve Hacı Mirza Ali Muhammed Devletâbâdî gibi İran meşrutiyet hareketinin önemli simaları da bulunmaktaydı.²⁶ Benzer şekilde Muzafferüddin Şah (1896-1907) döneminde tüccar sınıfına mensup bazı kimseler, Belçikalı gümrük memuru Mösyö Nause'yi kendilerine küfrettiğini ileri sürerek Sadrazam Aynüddeve'ye şikâyet etmişlerdi. Sadrazamın gerekli adımları atmadığını gören tüccarlar ise Nause'nin azli ve zararlarının giderilmesi talepleriyle Şah Abdülazîm'e giderek sığınma eyleminde bulundular. Tüccarların taleplerini dinleyen Veliâht Muhammed Ali Mirza, kendilerine bir mektup yazarak şahın, Avrupa seyahatine hazırlığı için Mösyö Nause meselesi ile ilgilenecek zamanının olmadığını ancak seyahatten dönünce onun azli meselesini babasıyla bizzat görüşeceğini ve uğradıkları zararların da incelenerek tazmin edileceğini belirterek tüccarı ikna edebilmiştir. Tüccarlar veliahtın bu mektubundan sonra eylemlerini sonlandırıp Tahran'a döndüler.²⁷ Daha önce meşrutiyet hareketi saflarında iken meşrutiyetin ilanından sonra bu idareyi dine aykırı bularak meşrûta-i meşrûa (şer'î hükümlere dayalı bir meşrutiyet idaresi) talebiyle meşrutiyet karşıtı bir tavır takınan ve bu talebini kabul ettirebilmek için Şah Abdülazîm'e sığınıp propagandasını bir müddet burada devam ettiren Şeyh Fazlullah Nuri'nin eylemi de bu mekânda gerçekleştirilen önemli best eylemlerinden biridir.²⁸

²² Hüseyin Bayburdî, *Tarih-i Penâhendegân-ı İran (Ez Ahd-i Safeviyye Ta Evahir-i Kâcârîye)*, (Tahran: İntişârât-ı Vahîd, 1349), s. 14-15.

²³ Hayreddin Karaman, "Efgânî, Cemâleddin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1994, C. 10, s. 459.

²⁴ Abdullah Mustevfî, *Şerh-i Zendegânî-i Men ya Tarih-i İdari ve İctimaî-yi Kâcârîye* C. II, (Tahran: İntişârât-ı Zevâr, 1377), s. 162.

²⁵ Nâzımülislam Kirmânî, *Tarih-i Bîdâr-ı İraniyân, Bahş-i Evvel*, (Tahran: Neşr-i Peykan, 1376), s. 340-343.

²⁶ Muhammed Mehdi Şerif Kâşânî, *Tarih-i Meşrûtiyet*, (Tahran: Nigaristan Kitap, 1389), s. 72.

²⁷ Kirmânî, *Tarih-i Bîdâr-ı İraniyân, Bahş-i Evvel*, s. 394-395.

²⁸ İbrahim Safâî, *Rehberân-ı Meşrute (Devre-i Dovvom)*, (Tahran: İntişârât-ı Câvidân, 1363), s. 94; Rûznâme-i Encümen, 3 Cemâziyelâhir 1325, 1.Yıl, Numara 110, s. 4.

İranlıların dinî açıdan kutsal kabul ettikleri Meşhed'de İmam Rıza,²⁹ Şiraz'da Ahmed bin Musa (Şah Çerağ)³⁰ ve Seyyid Hacı Garîb, Tebriz'de Seyyid Hamza ve Tahran'da ise Seyyid İsmail türbeleri ve diğer imamzâdelerin mezarları da best mekânları arasındadır.³¹ Ayrıca Erdebil'de Şeyh Safiyüddin Erdebilî'nin türbesi de zaman zaman best eylemlerine ev sahipliği yapmıştır.³²

İran'da best mekânı olarak tercih edilen dinî mekânlar arasında büyük şehirlerdeki ulu cami ve mescitler de yer almaktadır. Tahran'da bulunan Mescid-i Şah ve Mescid-i Cuma, İsfahan'daki Mescid-i Hac Seyyid Esedullah, Şiraz'da Mescid-i Nov ve büyük müçtehitlerin namaz kıldırıldığı camiler bu mekânlardan bazılarıdır.³³

Önde gelen ulema ve müçtehitlerin evleri İranlıların best olarak tercih ettiği bir diğer dinî mekândı. Kaçarların ikinci hükümdarı Feth Ali Şah'ın (1797-1834) vezirlerinden Abdullah Han Eminüddeve, şahın ölümü ve Muhammed Şah'ın tahta oturmasının ardından İsfahan'da saltanat iddiasında bulunan şahzadelerden Hüseyin Ali Mirza Fermanfermâ'ya yardım ettiği söylentileri üzerine müçtehit Hacı Seyyid Muhammed Bâkır Reştî'nin evine sığınmış ve İngiltere sefiri aracılığıyla Atebâta gitmesine müsaade edilmişti.³⁴ İmam ve imamzâdelerin türbelerine sığınanlardan farklı olarak zaman zaman ulema ve müçtehitlerin evlerine sığınanların şahın emriyle zorla dışarı çıkarıldıkları anlaşılmaktadır.³⁵ Döneminde ulema ve merkezi otorite arasında oluşan nüfuz mücadelesinden dolayı Nâsırüddin Şah bu evlere sığınanlara karşı sert tedbirler almıştır. Ulemanın nüfuz ve manevî değer açısından bir imam veya imamzâde seviyesinde olmasından rahatsız olan Nâsırüddin Şah, Hac Molla Ali Kenî adında bir müçtehidin evine sığınanların zorla evden çıkarılmalarını emretmiştir. Aynı dönemde bir başka müçtehidin evine sığınanlar şahın askerleri tarafından zorla evden çıkarılmışlardır. Şahın bu tavrı ulemayı ve müçtehitleri halk nazarında itibarsızlaştırmaktaydı.³⁶

2.2. Devlete Ait Mekânlar

İran'da devlete ait bazı mekânların da best eylemlerine sahne olduğu görülmüştür. Bu mekânlar arasında en dikkat çekenlerden biri sarayın asil atlarının bulunduğu tavlalar ve ahırlardır.³⁷ Ahıra veya tavlaya sığınmak isteyen kişinin, şahın bindiği ata ait özel bölmeye kadar gidip atın başına veya toynağına dokunduktan sonra eylemi başlıyordu.³⁸ Kişi şaha muhalif de olsa bu mekânlara girip sığınma

29 V.V. Barthold, *İran Tarihî Coğrafyası*, çev. Ömer Alkaç, (İstanbul: Selenge Yayınları, 2022), s. 119.

30 Rûznâme-i Müsavât, *Meşrûta-i Fars*, 12 Safer 1326 (15 Mart 1908), Sâl-i Evvel, Şomâre-i Hifdehom, s. 5.

31 Tayyibî, "Best ve Besnişînî Der Devre-i Kâçârîye", s. 82; Halisî, *Tarihçe-i Best ve Bestnişînî*, s. 29-30.

32 Hâdi Hoş İftihar, "Best ve Bestnişînî Der Devre-i Kaçar", *Tarih-i Pejûhî*, Sâl-i Heftom, Şomâre-i 22-23, (1384), s. 39.

33 Seyid Muhammed Tayyibî, "Best ve Besnişînî Der Devre-i Kâçârîye", s. 82.

34 Bayburdî, *Tarih-i Penâhendegân-ı İran*, s. 13.

35 Kerimî, *Nakş-ı İngilis der Cereyân-ı Bestnişînî der İran*, s. 33.

36 İftihar, "Best ve Bestnişînî Der Devre-i Kaçar", s. 38.

37 Lady Mary Sheil, *Hâtûrât-ı Lady Sheil*, çev. Hüseyin Ebu Terabyân, (Tahran: Neşr-i Nov, 1368), s. 113; Bayburdî, *Tarih-i Penâhendegân-ı İran*, s. 84.

38 Kerimî, *Nakş-ı İngilis der Cereyân-ı Bestnişînî der İran*, s. 28.

hakkına sahipti. Tavla ve ahırlar sarayın içinde olmasına rağmen sığınmacı razı olmadığı müddetçe şahın kendisi dahi bu eylemi sonlandıramıyor kişiyi mekândan dışarı çıkaramıyordu.³⁹ Curzon'a göre muhteşem at türlerine sahip ve herkesin atlı olduğu bir ülkede, atların bulunduğu ahırların sığınma yeri olarak seçilmesi ülkede ata verilen ehemmiyetin bir sonucuydu. Ahır best mekânı olarak seçip oraya sığınan kişinin tüm ihtiyaçları ahır görevlisi tarafından karşılanırdı. Ayrıca ahır görevlisi sığınan kişinin can güvenliğini sağlamakla yükümlüydü. Efendisini öldüren bir köle dahi gelse ahıra girdikten sonra dokunulmazlık kazanıyordu. Kişi ahıra girerken veya çıkarken yakalansa öldürülebilirdi ancak ahırın içindeyken öldürülmesi atın kutsallığına hâlel getirdiğinden yazılı olmayan bestnişinî kanunlarına aykırıydı. Eğer at açık havada bağlıysa sığınan kişi atın başını tutmak zorundaydı. İnanişâ göre at, kutsallığı ihlal edeni zafere taşımazdı. Ata sığınanların dokunulmazlığı da bu inanıştan kaynaklanıyordu. Nadir Şah'ın torunu Nadir Mirza'nın başına gelen tüm talihsizlikler saray ahırına sığınan bir kaçağı idam ettirmesine bağlanmaktaydı.⁴⁰ 1821 yılında Osmanlı-İran savaşları esnasında da Osmanlı Devleti'ne yardım eden Mahmud Ağa-yı Kâhya, Osmanlı ordusunun mağlup olmasının ardından Süleymaniye'ye giden şahzade Devletşah'ın ahırına sığınmış ve affedilmişti.⁴¹ Feth Ali Şah'ın saltanatının henüz başlarında Azerbaycan valisi olarak görev yapan önemli devlet adamlarından Süleyman Han Nizamüddeve'nin muhaliflerle gizli bir anlaşma yaptığına dair söylenti çıkması üzerine hakkında bir karar verilmeden hemen önce Tebriz'den Tahran'a hareket etmiş ve saray ahırına sığınmıştı. Bunun üzerine şah kendisini affetmiş ve görevine dönmesini emretmişti.⁴²

Devlete ait best mekânlarından bir diğeri ise Tahran'da bulunan Tophane Meydanı ve çevresiydi. Burada Top-ı Morvarid adında büyük bir top bulunuyordu.⁴³ Bu topla ilgili 1614 yılında Portekizlilerden ganimet olarak elde edildiği,⁴⁴ veya Nadir Şah tarafından Hindistan'dan getirildiği⁴⁵ gibi farklı rivayetler anlatılmaktadır. Bir başka iddiaya göre ise Feth Ali Şah'ın emriyle İsmail İsfahanî tarafından yapılmıştır.⁴⁶

Rivayete göre Top-ı Morvarid bir müddet bir imamzâde türbesinde bekletilmiştir. Kutsiyeti de buradan kaynaklanan Top-ı Morvarid, uzun süre farklı batıl inanışlara konu edilmiş ve topun ahalinin sorunlarını çözebileceğine inanılmıştır.⁴⁷ Bu yüzden suçlular ve hakkının gasp edildiğine inananlar best mekânı olarak

³⁹ Sheil, *Hâtrât-ı Lady Sheil*, s. 113.

⁴⁰ G.N. Curzon, *Persia and The Persian Question*, (London and New York: Longmans, Green & co., 1892), s. 155.

⁴¹ Muhammed Hasan Saniüddeve İtimadüssaltana, *Tarih-i Muntazam-ı Nâsirî*, Cild-i Sevvom, (Tahran: Dünya-yı Kitap, 1363), s. 1550.

⁴² Bayburdî, *Tarih-i Penâhendegân-ı İran*, s. 13.

⁴³ Kerimî, *Nakş-ı İngiliz der Cereyân-ı Bestnişinî der İran*, s. 28.

⁴⁴ Tayyibî, "Best ve Besnişinî Der Devre-i Kâçârîye", s. 83; Kerimî, *Nakş-ı İngiliz der Cereyân-ı Bestnişinî der İran*, s. 28.

⁴⁵ İftihar, "Best ve Bestnişinî Der Devre-i Kaçar", s. 41.

⁴⁶ <https://www.cgie.org.ir/fa/article/> [Erişim tarihi: 29.08.2023.]

⁴⁷ Muhammed Hasan Saniüddeve İtimadüssaltana, *Rûznâme-i İtimadüssaltana*, (Tahran: Müesses-e İn-tişârât-ı Emir Kebir, 1350), s. 711; Top-ı Morvarid ile ilgili daha fazla bilgi için bkz: <https://www.cgie.org.ir/fa/article/239688/>

kimi zaman burayı tercih etmişlerdir. Yine Tahran'da bulunan Tophane Meydanı da Kaçarlar döneminde önemli olayların merkezi olarak dikkat çekmektedir. Bir grup Osmanlı Devleti vatandaşının İran'a kaçarak Tophane meydanında sığınma eylemi gerçekleştirdikleri bilinmektedir.⁴⁸ Kaçarların altıncı şahı Muhammed Ali Şah (1907-1909) zamanında Şeyh Fazlullah Nuri liderliğinde Tophane Meydanı'nda meşrutiyet karşıtlarının uzun süren eylemleri⁴⁹ ve meşrutiyet taraftarlarının onlara tepkileri 23 Haziran 1908 tarihinde şahın meclisi topa tutup meşrutiyet idaresini askıya almasıyla sonuçlanmıştır.

Fotoğraf 1: Nâsırüddin Şah zamanında çekilmiş Top-ı Morvarid'e ait bir fotoğraf
<https://amordadnews.com/80218/> [Erişim tarihi: 01.09.2023.]

İranlıların, bazı şehirlerin tamamını da best mekânı olarak kullandıkları görülmüştür. Meşhed'i İmam Rıza, Rey'i Şah Abdülazîm, Hoy'u Hacı Mirza Yakup, Tebriz'i ise Seyyid Hamza Türbesi'nden dolayı bazı dönemlerde best mekânı olarak kullanan İranlılar, İsfahan'daki Bîdâbâd'ı da nüfuzlu, kudretli bir müçtehidin ika-metinden dolayı best mekânı olarak kabul etmişlerdir.⁵⁰

Hakkı gasp edilmiş bazı kimseler herhangi bir kutsal mekâna veya bir müçtehidin evine gidebilecek zamanının olmadığı durumlarda kendisine en yakın bir devlet ricalinin evine veya ahırına gidip orada sığınma eyleminde bulunabiliyorlardı.⁵¹

⁴⁸ İftihar, "Best ve Bestnişini Der Devre-i Kaçar", s. 41.

⁴⁹ Mecelle-i Hikmet, 3 Febrayir 1908/ Gurre-i Muharrem 1326, Sâl-i Şânzdehom, Şomâre 903, s. 3.

⁵⁰ Kerimî, *Nakş-ı İngiliz der Cereyân-ı Bestnişini der İran*, s. 29-30.

⁵¹ Kerimî, *Nakş-ı İngiliz der Cereyân-ı Bestnişini der İran*, s. 33.

2.3. Yabancılar Ait Mekânlar

Best eyleminin Kaçarlar ile birlikte siyasallaşması, Avrupa kültür ve medeniyetiyle artan etkileşim ve yeni idare binalarının tesisi yeni best mekânlarının da ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Telgrafhaneler, ortaya çıkan bu yeni mekânlardan birisiydi. Nâsırüddin Şah döneminde İran'da elde ettiği imtiyazlarla önemli bir aktör hâline gelen İngiltere, İran sınırlarında telgraf hattı çekme imtiyazını da elde etmişti.⁵² Telgraf hattından oldukça memnun kalan Nâsırüddin Şah, ülkenin geri kalanına da seri bir şekilde telgraf hattı çekilmesi emrini verdi. Telgraf hattı imtiyazı ile birlikte İran'daki telgrafhanelerin kontrolü de tamamen İngilizlerin eline geçmiştir.⁵³

Telgrafhanenin best mekânı olarak tercih edilmesinde diğer devlet idarelerine nazaran stratejik öneme sahip olmasının yanı sıra zulme uğrayanların veya suçluların daha hızlı haberleşebilmeleri ve taleplerine daha erken cevap alabilme ihtimalleri etkili olmuştur. Telgrafhanelerin best mekânları olarak tercih edilmesinde etkili olan bir diğer faktör de yabancı devletlerin tahrikleriydi. Bu devletler olası bir karışıklık durumunda ahaliyi kendi taraflarına çekmek ve gerektiğinde merkezi otorite aleyhinde faaliyetlerde bulunmak adına telgrafhanelerin sığınma eylemlerinde kullanılmasını teşvik etmişlerdir.⁵⁴ İran'da meşrutiyet hareketinin hâmesi İngiltere'nin telgrafhaneler üzerindeki nüfuzu buralardaki best eylemlerini de doğrudan kontrol edebilmelerini sağlamıştır.

İran meşrutiyet hareketinin kilit şehri Tebriz'de ahali sık sık şehirde bulunan telgrafhaneye sığınarak taleplerinin yerine getirilmesini istemişlerdir. Şehirde neşredilen *Encümen-i Tebriz* gazetesine yansıyan sığınma eylemlerinin birinde Tebrizlilerin Tahran'a çektiği telgrafta dükkanları ve pazarları kapattıkları, şehir uleması ve eşrafın telgrafhanede bekledikleri ve Kanun-ı Esasi kitapçığı Azerbaycan bölgesine gönderilene kadar eylemlerine devam edecekleri yazılıydı.⁵⁵

1908 yılında Muhammed Ali Şah tarafından Kavamülmülk adında meşrutiyet karşıtı bir idareci, Şiraz'daki meşrutiyet taraftarlarını kontrol altına alması ve şehirde seçilecek milletvekillerinin Tahran'a gelmelerini engellemesi veya en azından onları oyalaması için Şiraz'a gönderilmişti. Meşrutiyetçiler tarafından kurulan Encümen-i İslâmî'nin talimatıyla ulema, talebe ve tüccardan oluşan büyük bir grup Kavamülmülk'ün şehri terk etmesi talebiyle dükkanları ve pazarları elli günlüğüne kapattıklarını ilan ederek telgrafhanede best eylemi başlattılar. Bir fedai ortaya çıkıp Kavamülmülk'ü öldürene kadar telgrafhanedeki best eylemi devam etmiştir.⁵⁶

⁵² Ömer Alkaç, *İran Meşrutiyet Hareketinin Türk ve İran Basınına Yansımaları (1906-1909)*, (Doktora Tezi) Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (2023), s. 43.

⁵³ Ali Asgar Şemim, *Kaçar Saltanat Devrinde İran*, (Tahran: İntişarât-ı Behzad, 1387), s. 228-229.

⁵⁴ Hüseyin Mahbûbî Erdekânî, *Tarih-i Müessesât-ı Temeddün-i Cedid Der İran*, Cild-i Dovvom, (Tahran: İntişarât-ı Dânişgâh-ı Tahran, 1354), s. 230.

⁵⁵ Rûznâme-i Encümen, 3 Rebülâhir 1325, Sâl-i Evvel, Numro 81, s. 1-2.

⁵⁶ Rûznâme-i Müsavât, "Meşrûta-i Fars", 12 Safer 1326 (15 Mart 1908), Sâl-i Evvel, Şomâre-i Hifdehom, s. 3-7.

3. Merkezi Otoritenin Best Eylemine Karşı Aldığı Tedbirler

Daha önce de ifade edildiği gibi best eylemini zulme uğrayan, hakkı gasp edilen veya bizzat kendisi suçlu olduğu hâlde adaletin icrasından kaçmak isteyen kişiler ile devlet adamları ve yerel idarecilerden memnun olmayanlar tercih ediyorlardı.⁵⁷ Ancak İran'da Kaçarların idareyi ele almasıyla birlikte daha çok din adamlarının ve ulemanın başvurduğu bir eylem hâlini aldı. Ulema, bu eylemler aracılığıyla devlet üzerindeki nüfuzunu perçinlemekteydi. Toplum üzerinde de ciddi bir nüfuzu olan ulemanın bu dokunulmazlığı, devleti onlara karşı tedbir almaya sevk etti. Ulemanın ayrıcalıkları ortadan kaldırılırsa devletin güçleneceğine inanılıyordu.⁵⁸ İlk olarak Muhammed Şah'ın (1834-1848) sadrazamı Hacı Mirza Âkâsî, best mekânlarının kısıtlanması tedbirini aldı. Bu doğrultuda ülke genelinde best mekânlarının sadece Şah Abdülazîm, Fâtıma-i Masûme ve İmam Rıza türbeleriyle sınırlandırılması kararlaştırıldı.⁵⁹ Mirza Âkâsî bu kararı aldığında Tahran Cuma İmamı Ebulkasım'ın ona *ahırları ve tavlaları yasaklayacağı zaman en azından kendin için bir tanesini ayır* dediği rivayet edilir. Gerçekten de Âkâsî, almış olduğu bu kararın kurbanı olmaktan neredeyse son anda kurtulabilmiştir. Muhammed Şah'ın ölümünden sonra İngiltere ve Rusya'nın baskısıyla firar eden Âkâsî, best eyleminde bulunmak için Şah Abdülazîm'e kadar gitmek zorunda kalmıştı.⁶⁰

Emir Kebir'in sadrazamlığında ise Âkâsî'nin aldığı tedbirin daha da ötesine geçilmiştir. 20 Ocak 1848 tarihinde resmen İran tahtına oturan Nâsırüddin Şah, kendisini yetiştiren akıl hocası Mirza Takî Han Ferahânî'yi de Emir Kebir ve Emir Nizam⁶¹ unvanları ile sadrazamlık makamına getirmişti. 1848-1851 tarihleri arasında sadrazamlık makamında bulunan Emir Kebir hayal ettiği reformları hayata geçirebilmek için ülkede güçlü bir merkezi otoritenin olması gerektiğini biliyordu. Ülkede şaha karşı baş gösteren ayaklanmalara karşı ciddi tedbirler alarak merkezi otoritenin ulema karşısında güçlenmesinde önemli rol oynadı.⁶²

Adalet divanhanesinin oluşturulması için çabalayan Emir Kebir, best eylemlerini adaletin icrası ve bağımsız yargının önünde engel olarak görüyordu. Bunun yanı sıra Tahran Cuma İmamı Mirza Ebulkasım, zaten Emir Kebir'in reformlarından rahatsız olan İngiliz ve Rus büyükelçiliklerinin⁶³ de tahrikiyle sadrazam aleyhinde faaliyetlerde bulunuyordu. Emir Kebir ayrıca Ebulkasım'ın best eylemlerinden

⁵⁷ İftihar, "Best ve Bestnişîni Der Devre-i Kaçar", s. 36.

⁵⁸ Hamid Algar, *Religion and State in Iran 1785-1906*, (Berkeley and Los Angeles: University Of California] Press 1969), s. 120.

⁵⁹ İftihar, "Best ve Bestnişîni Der Devre-i Kaçar", s. 35.

⁶⁰ Yakub Edward Polak, *Sefernâme-i Polak (İran ve İranlıyan)*, çev. Keykavus Cihandârî, çap-1 dovvom, (Tahran: İntişârât-ı Hârezmî, 1368), s. 324; Hamid Algar, *Religion and State in Iran 1785-1906*, s. 120; İftihar, "Best ve Bestnişîni Der Devre-i Kaçar", s. 35.

⁶¹ Modern İran tarihinin en önemli simaları arasından olan Emir Kebir'in hayatı ve reformları ile ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız: Abbas İkbâl Aştîyânî, *Mirza Takî Han-ı Emir Kebir* (Tahran: İntişârât-ı Şîr-i Muhammedî, 1396); Gökhan Bolat, "Mîrzâ Takî Hân (Emîr Kebîr) ve Reformları (1848- 1851)" *Belleten*, LXXVII, no. (2013): 151-182.

⁶² Şemim, *Kaçar Saltanat Devrinde İran*, s. 144.

⁶³ S. C. ve Benjamin, *İran ve İranlılar*, çev. Mühendis Muhammed Hüseyin Kerdebçe (کردبچه), (Sazman-ı İntişârât-ı Câvidân, 1363), 132-133.

aldığı güç ile ahaliyi kendisine karşı galeyana getirdiğini düşünüyordu. Ahalinin dinî duygularının suistimal edilmesinden de rahatsız olan Emir Kebir, hem din adamlarının ahaliyi kışkırtmalarının hem de İngiltere ve Rusya büyükelçiliklerinin din kisvesi altında ülke meselelerine dahil olmalarının önüne geçmek amacıyla⁶⁴ 1850 yılında best geleneğinin ilga edildiğine dair ferman çıkarıldı.⁶⁵ Ancak Emir Kebir'in reformları ve aldığı kritik kararlar hem din adamlarını hem de İngiltere ve Rusya'yı rahatsız etmekteydi. Bundan dolayı bu iki ülke temsilcileri, sadrazamın saltanatta gözü olduğunu ileri sürerek şahı ona karşı doldurup, önce azledilmesini daha sonra ise katledilmesini sağladılar.⁶⁶

Dinî mekânlara olan saygının azalması ve devlet adamlarının bu mekânlarda eylem yapılmasını kısıtlamaları veya yasaklamaları hakkını arayanların ve suçluların yeni best mekânları icat etmelerine sebep oldu. Uluslararası kanunlar gereği siyasi dokunulmazlığı bulunan yabancı ülke elçilikleri ve konsoloslukları best eylemleri için yeni ve etkili mekânlar arayan İranlılar adına şüphesiz biçilmiş kaftandı.⁶⁷ Ayrıca Emir Kebir'in best geleneğini ortadan kaldıran kanunu da İngiltere ve Rusya büyükelçilikleri tarafından İran aleyhinde kullanılmaya müsaitti.

Emir Kebir'in hakkını aramaları için ahaliyi devlet dairelerine çekme çabalarına rağmen onun döneminde de büyükelçiliklere sığınmalar devam etti. Vergi toplamakla görevlendirilen İranlı bir memur, memuriyeti sonlandırıldıktan sonra topladığı parayı hazineye teslim etmeyi reddedip İngiltere Büyükelçiliğine sığındı. Devlet, elçilikten memurun teslim edilmesini istedi. Elçilik ise memurun korkudan sığındığını söyleyerek devletin talebini reddetti. Bunun üzerine Emir Kebir, divanhane-nin kurulduğunu ve ahalinin hakkını elçilik binaları yerine divanhane-de aramaları gerektiğini hatırlattı.⁶⁸

1852 yılı Şubat ayında yani Emir Kebir katledildikten⁶⁹ hemen sonra *Vekâyî-i İttifakîye*⁷⁰ gazetesinde neşredilen resmî bir ilan ile Şah Abdülazîm ve Fâtıma-ı Masûme türbelerinde best eylemi yapılabileceği bildirildi.⁷¹ Bu ilan aynı zamanda Kaçarlar döneminde best ve bestnişîni ile ilgili yapılan ilk ve son resmî açıklamadır.

⁶⁴ Halisî, *Tarihçe-i Best ve Bestnişîni*, s. 137.

⁶⁵ İftihar, "Best ve Bestnişîni Der Devre-i Kaçar", s. 36; Mansur Tarafdârî, "Kârkerdhâ-yı İ'tikad be İmamzâdeha Der İran Asr-ı Nâsrî", *Costarha-yı Tarihî*, Sâl-i Dehom, Şomâre-yi Evvel, (1398), s. 181.

⁶⁶ Abdullah Mustevfî, *Şerh-i Zendegânî-i Men ya Tarih-i İdari ve İctimâî-yi Kâcârîye* C. II, (Tahran: İntişârât-ı Zevâr, 1377), s. 71-72.

⁶⁷ Sheil, *Hâtrât-ı Lady Sheil*, s. 113.

⁶⁸ Halisî, *Tarihçe-i Best ve Bestnişîni*, s. 140.

⁶⁹ Emir Kebir, 11 Kasım 1851'de şahın emri ile 3 yıl boyunca kaldığı sadrazamlık makamından azledildi ve memleketi Kâşân'a gönderildi. 10 Ocak 1852 tarihinde Kâşân'da bulunan Fin hamamında Nâsirüddin Şah'ın askerleri tarafından katledildi. Bkz: Mecelle-i Hikmet, "İran", 4 September 1906/15 Receb 1324, Sâl-i Çahardehom, Şomâre 872, s. 1.

⁷⁰ Rûznâme-i Vekâyî-i İttifakîye, Emir Kebir'in sadrazamlığı döneminde çıkarılan İran'ın ilk düzenli gazetesidir. Nitelik olarak Osmanlı Devleti'ndeki Takvim-i Vekâyî'ye benzeyen Rûznâme-i Vekâyî-i İttifakîye'nin ilk sayısı 5 Rebiyüssani 1267 (7 Şubat 1851) tarihinde çıkarılmıştır. Bkz: Muhammed Sard Haşim, *Tarih-i Cerâid ve Mecellat-ı İran*, Cild-i Evvel, (İsfahan: İntişârât-ı Kemal Yayınları, 1327), 2.

⁷¹ Rûznâme-i Vekâyî-i İttifakîye, 5 Cemâziyelevvel 1268 (hicrî kamerî), Numro 56, s. 3.

Bu kararın alınmasının amaçlarından biri de İngiltere ve Rusya'nın best eylemlerinden istifade ederek İran iç işlerine karışmasını engellemekti. Ancak ne var ki Nâsirüddin Şah döneminde İngiltere ve Rusya'dan alınan borçlar ve karşılığında verilen imtiyazların etkisiyle her iki ülkenin de İran'da nüfuzu artmıştı. Dahası iki ülke de İran'da büyük bir nüfuz mücadelesine girişmişti. Tüm bu sebeplerle Tahran'da İngiltere ve Rusya büyükelçilikleri diğer şehirlerde de konsolosluklar devlet karşıtı protestoların merkezi olmuşlardır.⁷²

4. İran Meşrutiyetine Etki Eden Best Eylemleri

İlk olarak 1848 yılında Muhammed Şah döneminde sadrazam Mirza Âkâsî'nin zulmünden ve baskılarından kaçan âyandan bir grubun, sadrazamın azli talebiyle İngiltere Büyükelçiliğine sığınmalarıyla birlikte İran'da best mekânlarına bir yeni si daha eklenmiş oldu. Bu olaydan sonra devlet ve devlet adamlarından şikâyetçi olan İranlılar büyükelçiliklere sığınmayı âdet edindi.⁷³ Başlarda İngiltere ve Rusya şemsiyesi altına sığınıp şahın gazabından korunmak isteyen devlet adamları ve şaha yakın kimselerin best için tercih ettiği büyükelçilikler, gün geçtikçe her tabakadan insanların sığınmaya başladığı bir mekân hâlini aldı. Öyle ki efendilerinden şikâyetçi olan köleler dahi haklarını aramak için büyükelçiliklerin kapısını çalmışlardır. Özellikle İngilizler kendi devletlerinin gücünü göstermek için geleni geri çevirmeyerek büyükelçiliklerin best mekânı olarak yaygınlaşmasında başrol oynamışlardır.⁷⁴

İran'da büyükelçiliklerin best mekânı olarak revaç görmesiyle birlikte İngiltere Büyükelçiliği İran tarihinin gördüğü en büyük best eylemlerine ev sahipliği yapmıştır. XX. yüzyılın başında İran'da adaletane talebiyle başlayan ve zaman içinde meşrutiyet ve kanun-ı esasi talebine dönüşen anayasal hareketlilik, ülkede önemli bir nüfuz alanı oluşturan İngiltere'nin menfaatleriyle de örtüşmekteydi. Bu sebeple İngiltere, İran meşrutiyetçilerinin maddi ve manevi hâmisi rolünü üstlendi. Muzafferüddin Şah'ın saltanatının sonlarına doğru muhaliflerin daha organize eylemler düzenlemeye başlaması devlet ve meşrutiyetçiler arasındaki gerilimi daha da tırmandırdı. Bunda şahın despot sadrazamı Aynüddeve'nin izlediği katı politikanın da etkisi büyüktü.⁷⁵

İran'da meşrutiyet hareketinin liderleri ulema sınıfına mensup kimselerdi ve meselenin kan dökülmeden halledilmesinden yanaydılar. Bu nedenle best eylemlerine başvurarak haklarını aramayı tercih ettiler.⁷⁶ Behbehânî ve Tabâtâbâî önderliğinde tüccar, pazarcı ve talebelerden oluşan meşrutiyetçiler, sadrazama tepki olarak 13 Aralık 1905 tarihinde Şah Abdülazîm'de büyük bir best eylemi başlattılar.⁷⁷

⁷² Cemşid Behnam, *İranîyân ve Endîşe-i Teceddüd*, (Tahran: Neşr u Pejûheş-i Ferzân), s. 37.

⁷³ *Kitab-ı Âbî*, Cild-i Evvel, Be Gûşeş-i Ahmed Beşîrî, (Tahran: Çaphane-yi Ketîbe, 1362) s. 8-9.

⁷⁴ İftihar, "Best ve Bestnişîmî Der Devre-i Kaçar", s. 42.

⁷⁵ Nâsirüddin Şah ve Muzafferüddin Şah dönemi meşrutiyet hareketi için bkz: Alkaç, *İran Meşrutiyet Hareketinin Türk ve İran Basınına Yansımaları*. s. 78-154.

⁷⁶ Mehdi Melikzâde, *Tarih-i İnkılab-ı Meşrutiyet-i İran*, C. 1-2-3, (Tahran: İntişârât-ı Sahn, 1383), s. 368.

⁷⁷ Kirmânî, *Tarih-i Bîdâr-ı İranîyân*, Bahş-i Evvel, s. 340-343.

Osmanlı Devleti'nin Tahran Büyükelçisi Şemseddin Bey'in arabuluculuğuyla⁷⁸ iletilen taleplerin en önemlisi herkesin eşit bir şekilde yargılanabileceği ve tüm İran'ı kapsayan bir adaletanenin tesis edilmesiydi.⁷⁹ Yaklaşık bir ay süren best eylemi karşısında daha fazla tutunamayan Muzafferüddin Şah, sığınmacıların taleplerini kabul etti.⁸⁰ Şah, sığınmacıların liderleri ile yaptığı görüşmede böylesine büyük best eylemlerinin de önünü almak amacıyla adaletanenin kurulması talimatını verdiğini belirtip onlara bundan sonra bir talepleri olması durumunda doğrudan kendisiyle iletişime geçmelerini söyledi.⁸¹

Küçük Göç olarak da adlandırılan Şah Abdülazîm'deki best eyleminden sonra meşrutiyetçilere verilen sözler yerine getirilmedi. Şahın fermanının yürürlüğe girmemesi adına her yolu deneyen Aynüddeve, meşrutiyetçiler üzerindeki baskısını da artırdı. Muhafiz yazılarından dolayı *Edeb* gazetesini kapatıp⁸² Meşrutiyet hareketinin sözcülerinden Seyyid Cemal Vaiz'i Tahran'dan sürdü.⁸³ Diğer sözcü Melikülmütekellimin de mescitte verdiği bir vaaz esnasında tutuklandı. Melikülmütekellimin'in tutuklanmasına tepki gösterenler arasında Seyyid Abdülhamid adlı bir talebenin öldürülmesi ise meşrutiyetçilerin Tahran Cuma Mescidi, Hazreti Masûme Türbesi ve İngiltere Büyükelçiliğine kadar uzanan ve meşrutiyetin ilanıyla son bulacak büyük best eylemlerinin fitilini ateşleyen olay oldu.⁸⁴ İlk olarak Tahran Cuma Mescidi'nde best eylemine başlayan meşrutiyetçiler, cenazenin başında sadrazam aleyhinde slogan atılar.⁸⁵

Kendilerine verilen sözler tutulmadığı gibi daha sert tedbirlerle de karşı karşıya kalan Behbehânî ve Tabâtabâî beraberindeki ulema ile birlikte bu kez meclis ve Aynüddeve'nin azledilmesi talepleriyle 16 Temmuz 1906 tarihinde Kербela'ya best eyleminde bulunmak üzere yola çıktılar. Ancak daha sonra Kum şehrine gidip Fâtîma-ı Masûme Türbesi'ne sığınma kararı aldılar.⁸⁶ Henüz Cuma Mescidi'nde olaylar devam ederken İngiltere Büyükelçiliği ulemaya sığınma talebinde bulunanların korunacaklarını bildirmişti. Buna karşılık ulema; “Bizim şikâyetimiz şahtan değil saray erkânındandır. Bırakmıyorlar ki biz taleplerimizi şaha, İslâm padişahına iletelim. Onlar şahın ıslahatlarına da mâni olmaktadır. Ayrıca bizim mukaddes İslâm kanunları yabancılara sığınmaya izin vermez”⁸⁷ şeklinde cevap vermişlerdi. Buna rağmen ulema yola çıktıktan sonra mallarına el konulacağı düşüncesiyle Tahran'dan ayrılmak istemeyen

⁷⁸ Yahya Devletâbâdî, *Hayat-ı Yahya*, C. 2, (Tahran: İntişârât-ı Attar, 1362), s. 21.

⁷⁹ Kirmânî, *Tarih-i Bîdâr-ı İraniyân*, Bahş-i Evvel, s. 358.

⁸⁰ Mecelle-i Hikmet, “Sûret-i Nutk-ı Hümâyünî”, 7 Jun (Haziran) 1906/15 Rebiüssânî 1324, Sâl-i Çahardehom, Şomâre 869, s. 2.

⁸¹ Rûznâme-i Kevkeb-i Dürri, 24 Aralık 1907, Sâl-i Sevvom, Şomâre 35, s. 7.

⁸² Kirmânî, *Tarih-i Bîdâr-ı İraniyân*, Bahş-i Evvel, s. 371.

⁸³ Ahmet Kesrevî, *İran Meşrutiyet Tarihi*, çev. Mehdi Kamruz- Hamit Zafer Kars, (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2021), s. 104-105.

⁸⁴ Rûznâme-i Hilâfet, “Ahbâr-ı Tahran” 15 Ağustos 1906, Sâl-i Evvel, Number 4, s. 3.

⁸⁵ Safâî, *Tarih-i Meşrutiyet Be Rivâyet-i Esnâd*, s. 234-235.

⁸⁶ Yeni Tasvîr-i Efkâr, C. S., “İran Mektupları Aded 1-(İran'da Meşrutiyet Nasıl Başladı?)”, 2 Haziran 1909/13 Cemâziyelevvel 1327, I.sene, Numara 3, s. 6; Safâî, *Tarih-i Meşrutiyet Be Rivâyet-i Esnâd*, s. 235.

⁸⁷ Rûznâme-i Hablülmetin, 15 Ekim 1906, Sâl-i Çahardehom, Şomâre-i Yâzdehom, s. 18.

iki tüccar İngiltere Büyükelçiliğinden sığınma talebinde bulundu. Bu iki kişi aynı zamanda İngiltere Büyükelçiliğine ahalinin buraya sığınma talebinde bulunması durumunda kendilerine izin verilip verilmeyeceğini de sordular. Elçilik ise ahalinin sığınmak istemesi durumunda güvenliğinin sağlanacağını ilan etti. Bunun üzerine 19 Temmuz'da tüccar ve talebelere oluşan elli kişilik bir grup İngiltere büyükelçiliğine gelerek⁸⁸ İran tarihinin en büyük best eylemini başlattılar.

Sığınmacıların İngiltere Büyükelçiliğini seçmelerinin temel nedeni İngilizlerin meşrutiyetçileri açıktan açığa desteklemesiydi. Bunun yanı sıra Rusların Sadrazam Aynüddeve'den yana tavır takınması⁸⁹ ve İran'da parlamenter bir sistemin karşısında durması sığınmacıların Rusya Büyükelçiliğini alternatif olarak görmelerinde önemli bir etkendi.⁹⁰ Diğer taraftan bir İslâm devleti olan Osmanlı Devleti Büyükelçiliği de sığınmacılar için önemli bir tercihti ancak iki devlet arasında devam eden sınır anlaşmazlıkları ve o günlerde Osmanlı Devleti tarafından sınıra asker gönderilmesi meşrutiyet taraftarlarına sığınmak için İngiltere Büyükelçiliğinden başka bir tercih hakkı bırakmamıştı.⁹¹

Fotoğraf 2: İngiltere Büyükelçiliğinde best eyleminde bulunan meşrutiyetçiler

<https://psri.ir/?id=jzrOgb5h> [Erişim tarihi: 09.09.2023.]

Devlet ve meşrutiyetçiler arasındaki gerilim tırmandıkça büyükelçilikteki sığınmacıların sayısı da artmaktaydı. İran meşrutiyet inkılabı ile ilgili İngiltere

⁸⁸ *Kitab-ı Âbî*, Cild-i Evvel, s. 9.

⁸⁹ Yeni Tasvîr-i Efkar, C. S., "İran Mektupları Aded 1-(İran'da Meşrutiyet Nasıl Başladı?)" 2 Haziran 1909/13 Cemâziyelevvel 1327, 1.sene, Numara 3, s. 6.

⁹⁰ Melikzâde, *Tarih-i İnkılab-ı Meşrutiyet-i İran*, s. 369; Rûznâme-i Hablülmetin, 15 Ekim 1906, Sâl-i Çahardehom, Şomâre-i Yâzdehom, s. 18.

⁹¹ İftihar, "Best ve Bestnişînî Der Devre-i Kaçar", s. 42; Melikzâde, *Tarih-i İnkılab-ı Meşrutiyet-i İran*, s. 368-369; Kesrevî, *İran Meşrutiyet Tarihi*, 130-31.

Dışişleri Bakanlığının tuttuğu gizli raporlara göre sığınmacıların sayısı on dört bine kadar yaklaşmıştır.⁹² Edward Browne, *The Persian Revolution of 1905-1909* adlı eserinde bu sayının beş bine ulaştığını yazar.⁹³ Büyükelçiliğe sığınanların bir kısmı gece evlerine dönmüşlerdir.⁹⁴ Muhtemelen aradaki fark da bundan kaynaklanmaktadır. Mevsim yaz olduğu için elçilik binasının bahçesinde kurulan çadırlarda kalan sığınmacıların⁹⁵ tüm masrafları İranlı tüccar ve zanaatkârlar tarafından karşılanmıştır. Bahçede kurulan büyük kazanlarda günlük yemekler hazırlanıyordu. Öğle ve akşam yemekleri verilen⁹⁶ sığınmacılar, oldukça kalabalık olmalarına rağmen kanunlara riayet ediyorlardı. İntizamı aralarında belirledikleri reisleri sağlamış, taşkınlık yapanlar ise reisler tarafından elçilik binasından uzaklaştırılmıştır.⁹⁷ Aynüddeve, sığınmacıların eylemlerini sonlandırmaları için bazı teşebbüslerde bulunmuştur. Sığınmacılar arasında anlaşmazlık çıkarmaları ve hazırlanan yemeklere müshil koymaları için kendisine yakın kimseleri buraya yollamış ancak önemli bir netice alamamıştır.⁹⁸ İngilizler, sığınmacılara gerekli misafirperverliği gösterirken⁹⁹ onları meşrutiyet idaresi konusunda bilinçlendirmişler ve adaletane yerine meşrutiyet idaresi talep etmeleri yönünde telkinlerde bulunmuşlardır.¹⁰⁰

Diğer taraftan ulemanın Kum'daki best eylemi de devam ediyordu. Behbehânî, elçilik bahçesindeki sığınmacılarla iletişimini İngiltere Büyükelçiliği aracılığıyla sağlıyordu.¹⁰¹ Sığınmacıların elçilik aracılığıyla şaha ilettikleri taleplerinin başında Kum'daki ulemanın Tahran'a döndürülmesi ve adalethanenin tesis edilmesi geliyordu. Ancak bu talepleri Aynüddeve tarafından ciddiye alınmadı. Sığınmacılar Tebriz'de bulunan Veliaht Muhammed Ali Mirza ile irtibat hâlindeydi. Talep edilmesine rağmen İngiltere de onların elçilikten çıkarılmayacağını açıkladı. İngiltere Kralı VII. Edward'ın, şaha bir mektup yazarak sığınmacıların taleplerine kulak vermesini istemesi ise o ana kadar eylemlerin bu noktaya ulaştığından haberdar olmayan Muzafferüddin Şah'ı harekete geçirdi.¹⁰² Şah, önce Kum'da bulunan ulemaya bir elçi göndererek Tahran'a dönmelerini istedi. Ulema ise şaha, Aynüddeve'nin azli ve meşrutiyet fermanının ilan edilmesi koşuluyla şehre döneceklerini ilettiler.¹⁰³ Büyükelçilikteki sığınmacılar da Millî Şûrâ Meclisi'nin açılması ve parlamentonun

⁹² *Kitab-ı Âbî*, Cild-i Evvel, s. 9; Ahmed Kesrevî de bu bilgiyi teyit etmektedir. Bkz: Ahmet Kesrevî, *İran Meşrutiyet Tarihi*, s. 138.

⁹³ Edward Browne, *The Persian Revolution of 1905-1909*, (London: Cambridge University Press), s. 118.

⁹⁴ <http://ensani.ir/fa/article/112403>. [Erişim tarihi: 09.09.2023.]

⁹⁵ Yeni Tasvîr-i Efkâr, C. S., "İran Mektupları Aded 1-(İran'da Meşrutiyet Nasıl Başladı?)" , 3 Haziran 1909/14 Cemâziyelevvel 1327, 1.sene, Numara 4, s. 5.

⁹⁶ *Kitab-ı Âbî*, Cild-i Evvel, s. 10.

⁹⁷ *Kitab-ı Âbî*, Cild-i Evvel, s. 9.

⁹⁸ Yeni Tasvîr-i Efkâr, C. S., "İran Mektupları Aded 1-(İran'da Meşrutiyet Nasıl Başladı?)" , 3 Haziran 1909/14 Cemâziyelevvel 1327, 1.sene, Numara 4, s. 5.

⁹⁹ Mecelle-i Hikmet, "Hareket-i Ulema ve Âyân-ı İran Der Te'sis-i Meclis-i Şûrâ", 19 September 1906/ 1 Şaban 1324, Sâl-i Panzdehom, Şomâre 873, s. 6.

¹⁰⁰ Safâî, *Tarih-i Meşrutiyet Be Rivâyet-i Esnâd*, s. 237.

¹⁰¹ İbrahim Safâî, *Rehberân-ı Meşrute (Devre-i Evvel)*, (Tahran: İntişârât-ı Câvidân, 1363), s. 126.

¹⁰² Alkaç, *İran Meşrutiyet Hareketinin Türk ve İran Basınına Yansımaları*, s. 127-129.

¹⁰³ Mustevfi, *Şerh-i Zendegânî-i Men ya Tarih-i İdari ve İctimaî-yi Kâcârîye*, C. II, s. 162.

oluşturulması taleplerini ekleyerek şaha yeni şartlarını gönderdiler.¹⁰⁴ Meşrutiyet taraftarlarının eylemleri karşısında daha fazla direnemeyeceğini anlayan Muzafferrüddin Şah talepleri kabul ettiğini bildirdi¹⁰⁵ ve 5 Ağustos 1906 tarihinde meşrutiyet fermanını ilan etti.¹⁰⁶

Ulema, Kum şehrinde bir aydır devam eden best eylemini 15 Ağustos 1906 tarihinde sonlandırarak Tahran'a döndü.¹⁰⁷ Ulema Tahran'a döndüğünde elçilikte best eylemi devam ediyordu. Behbehânî sığınmacıların liderleriyle görüşerek eylemi sonlandırmalarını istedi. Sığınmacılar toplumun her tabakasından birer kişiyi her ihtimale karşı elçilik binasında bırakarak eylemlerini sonlandırdılar. Meclisin açılmasıyla da elçilik binası tamamen boşaltıldı.¹⁰⁸

Fotoğraf 3: Osmanlı Devleti Büyükelçiliğinde best eyleminde bulunan meşrutiyetçiler

<https://www.iichs.ir/fa/gallery/3435/2> [Erişim tarihi: 09.09.2023.]

İran tarihinde görülen en büyük best eylemlerinden birisi olan büyükelçilik eylemi meşrutiyet hareketinin seyrini doğrudan etkiledi. Toplumun her sınıfından temsilcilerin katıldığı bu eylem İran'da önemli bir nüfuza sahip ulemanın önderliğinde gerçekleşen en kapsamlı eylem olarak da yakın dönem İran tarihindeki yerini almıştır. Bunun yanı sıra bu eylemlerle birlikte ulema gerektiğinde İranlıları ayaklandırabilecek bir kudrete sahip olduğunu ispat etmiştir.

¹⁰⁴ Kesrevî, *İran Meşrutiyet Tarihi*, s. 135.

¹⁰⁵ Safâî, *Tarih-i Meşrutiyet Be Rivâyet-i Esnâd*, s. 240.

¹⁰⁶ Yeni Tasvîr-i Efkâr, C. S., "İran Mektupları Aded 1-(İran'da Meşrutiyet Nasıl Başladı?)" 3 Haziran 1909/14 Cemâziyelevvel 1327, 1.sene, Numro 4, s. 5; Safâî, *Tarih-i Meşrutiyet Be Rivâyet-i Esnâd*, 1381, s. 247.

¹⁰⁷ Kirmânî, *Tarih-i Bîdâr-ı İranîyân, Bahş-i Evvel*, s. 573.

¹⁰⁸ Alkaç, *İran Meşrutiyet Hareketinin Türk ve İran Basınına Yansımaları*, s. 147.

Kaçarlar döneminde meşrutiyet hareketi boyunca Tahran'da Osmanlı Devleti Büyükelçiliği,¹⁰⁹ Rusya Büyükelçiliği¹¹⁰ ve İtalya Büyükelçiliği,¹¹¹ Tebriz'de Osmanlı Devleti Konsoloslugu¹¹² ve Rusya Konsoloslugu,¹¹³ Kirmanşah'ta ise İngiltere Konsoloslugu¹¹⁴ çeşitli dönemlerde İranlıların best eylemlerinde buldukları yabancılara ait mekânlar arasında yerini almıştır.

Sonuç

İnsanoğlunun kendini koruma, savunma veya hakkını arama arzusuyla geliştirdiği bestnişînî, İranlıların da tarih boyunca sıkça başvurduğu bir yöntemdir. Saray atlarının bağlı olduğu ahırlardan yabancı devletlerin elçilik binalarına, devlet adamlarının evlerinden imamzâde türbelerine kadar çeşitli mekânlarda gerçekleştirilmiştir. Toplumun en alt tabakasını oluşturan kölenin ve kervanın önünde gidenler olarak adlandırılan ulemanın ve yine devletin en üst kademesini teşkil eden sadrazam ve vezirlerin başvurabildiği bestnişînî, yazılı olmasa da toplumsal adaleti ve eşitliği sağlamıştır. Adaletin ve kanuni düzenin olmadığı veya yok sayıldığı dönemlerde, İran toplumunun kendi adaletini sağlama çabası bu eylemin de daha fazla tercih edilmesine sebep olmuştur. Bestnişînî, Kaçarlar zamanında özellikle merkezi otoritenin zayıf olduğu dönemlerde revaç görmüştür. Yabancı devletlere verilen imtiyazlar, gelir dağılımındaki adaletsizlikler, yerel idarecilerin toplum üzerindeki baskıları, ulema ve devlet çatışması gibi sebeplerle İranlılar, Kaçarlar devrinde best eylemlerine sıkça başvurmuşlardır. Bu dönemde Avrupa ile etkileşimin artmasının bir sonucu olarak dünyadaki gelişmeleri yakından takip etme fırsatı yakalayan aydınlar ve merkezi otorite ile çekişme halinde olan ulema önderliğinde İranlılar, meşrutî bir idare talebiyle ayaklanmışlardır. İranlıların, şahlarından yetkilerini kendileriyle paylaşmasını talep etmeleri İran tarihinin en kapsamlı best eylemlerinin de meydana gelmesine sebep olmuştur.

Zaman zaman best eylemlerinin kısıtlanması veya tamamen ortadan kaldırılması gibi tedbirlere başvursa da kanuni bir düzenden yoksun olan merkezi otorite, bu eylemlerin toplumsal adaleti sağlamada önemli bir yöntem olduğunun farkındaydı. Bu sebeple devlet, toplum ile arasındaki dengenin sağlanabilmesi için zaman zaman suistimal edilse bile İranlıların sığınma eylemi hakkını tamamen ellerinden almamıştır.

İran kültür ve medeniyet tarihinde önemli bir yeri olan bestnişînî, İran'da meşrutiyetin ilanında önemli rol oynayarak İran'ın demokratikleşme serüveninin de önemli bir parçası olmuştur.

¹⁰⁹ Yâddaştâ-yı Hacı Mirza Seyid Ahmed Temcidüssultan Tefrişî Hüseyinî, *Rûznâme-i Ahbâr-ı Meşrutiyet ve İnkılab-ı İran*, be Kuşeş-i İrec Afşar, (Tahran: Müessesese-yi İntişârât-ı Emir Kebir, 1376), s. 131.

¹¹⁰ Rûznâme-i Hablülmetin, 15 Ekim 1906, Sâl-i Çahardehom, Şomâre-i Yâzdehom, s. 18.

¹¹¹ Rûznâme-i Hablülmetin, 27 Temmuz 1908, Sâl-i Şânzdehom, Şomâre-i Dovvom, s. 22.

¹¹² Tanin, "İran Ahvâli", 4 Haziran 1909/15 Cemâziyelevvel 1327, 1.yıl, Numara 271, s. 3.

¹¹³ Rûznâme-i Hablülmetin, 27 Temmuz 1908, Sâl-i Şânzdehom, Şomâre-i Dovvom, s. 22.

¹¹⁴ Rûznâme-i Hablülmetin, 17 Haziran 1907, Sâl-i Çahardehom, Şomâre-i Çihilodovvom, s. 24.

EXTENDED ABSTRACT

Bast-nešīnī is the concept that expresses Iranians taking refuge in safe and sacred places, sometimes to demand their rights and sometimes to postpone the crimes they were accused of or to be cleared of those crimes. It is not known exactly when this action, which has become a tradition among Iranians, first appeared in Iran. However, it is known that temples were used as bast places during the Sassanid period. This action, which was also observed in the Ilkhanid period, became widespread with the officialization of the Shiite sect during the Safavid period. While Bast-nešīnī was less common during the Afshar period, it became common again during the Zand dynasty and especially the Qajar dynasty.

This action could be carried out by one person or by a group of people coming together for the same purpose. As soon as a person entered the sacred and safe place to take refuge, their action had begun. From this moment on, the person who took refuge gained inviolability, and the protest of the person could not be terminated by another power without their own will.

The places that Iranians use as their bast places can be divided into three categories: religious places, government-owned places, and places belonging to foreigners. Iranians are careful to choose religious places as bast venues, reflecting their religious sensitivity and the effectiveness of their actions. Among the places used by Iranians as their bast places are Imamzadeh tombs, important mosques, and the houses of clergy.

Government-owned places include the palace stables, the armory square, Top-ı Morvarid, and the houses of statesmen. Embassies, consulates, and telegraph offices belonging to foreign states, which emerged under the influence of modernization in Iran, are the places belonging to foreigners preferred by Iranians for bast actions. Foreign states supported refugees in these places and used them to interfere in Iran's internal affairs. It is seen that Iranians sometimes take advantage of these actions to carry out protests against the state and statesmen. For this reason, statesmen had to take some measures to prevent these actions. ājī Mīrzā Ākāsī restricted the bast venues during his grand viziership, and Amīr-e Kabīr prohibited the performance of bast actions. However, this ban was lifted soon after.

As the influence of the British and Russians increased in Iran during the time of Nāşer-al-Dīn Shah, it was also seen that the two states used bast actions to interfere in Iranian internal affairs. With the beginning of the constitutional movement during the reign of Mozaffar al-Din Shah, bast acts gained a political identity. The leaders of the constitutional movement in Iran were members of the olamā class, and they wanted the constitutional monarchy to be declared without bloodshed. For this reason, during this period, clergy and Iranian intellectuals frequently resorted to these actions to demand constitutionalism. The bast actions that took place during the Constitutional Monarchy movement are also the most comprehensive and effective protests seen in the history of Iran. The main purpose of these protests, which turned into a struggle for influence between the state and the olamā, was to declare the constitutional monarchy.

For this reason, the supporters of the Constitutional Monarchy, under the leadership of the olamā, held a great protest, first in Shah 'Abd-al-'Azīm and then in Qom and the British Embassy. England wanted Iran to be governed by the Constitutional Monarchy, which is why Iranian dissidents preferred the British Embassy as a

place of refuge. Russia, which did not want a constitutional order in Iran, stood against these protests. During the bast protest at the British Embassy, British personnel working at the embassy supported the refugees financially and morally. In addition, the British educated the refugees about constitutionalism. As a result of these actions, which attracted the attention of the world public opinion and lasted for a month, the Shah declared constitutional monarchy and agreed to share his powers with the Iranians.

Bast-neşinî, which holds an important place in the history of Iranian culture and civilization, played a crucial role in the declaration of constitutionalism in Iran and became an integral part of Iran's journey to democratization.

Kaynakça

Tetkik Eserler

- Algar, Hamid: *Religion and State in Iran 1785-1906*, Berkeley and Los Angeles: University of California Press 1969.
- Alkaç, Ömer: *İran Meşrutiyet Hareketinin Türk ve İran Basınına Yansımaları (1906-1909)*, (Doktora Tezi) Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2023.
- Amîd, Hasan: *Ferheng-i Fârsî*, Tahran: İntişârât-ı Rûşd, 1389.
- Aştîyânî, Abbas İkbâl: *Mirza Takî Han-ı Emir Kebir*, Tahran: İntişârât-ı Şîr-i Muhammedî, 1396.
- Barthold, V. V.: *İran Tarihî Coğrafyası*, çeviren Ömer Alkaç, İstanbul: Selenge Yayınları, 2022.
- Bayburdî, Hüseyin: *Tarih-i Penâhendegân-ı İran (Ez Ahd-i Safeviyye Ta Evahir-i Kâcârîye)*, Tahran: İntişârât-ı Vahîd, 1349.
- Behnam, Cemşid: *İranîyân ve Endîşe-i Teceddüd*, Tahran: Neşr u Pejûheş-i Ferzân, 1375.
- Benjamin, S. C.: *İran ve İranlılar*, çev. Mühendis Muhammed Hüseyin Kerdebçe, Sazman-ı İntişârât-ı Cavidân, 1363.
- Bolat, Gökhan: "Mîrzâ Takî Hân (Emîr Kebîr) ve Reformları (1848- 1851)" *Belleten*, C. LXXVII, (2013), s. 151-182.
- Browne, Edward: *The Persian Revolution of 1905-1909*, London: Cambridge University Press, 1910.
- Curzon, G. N.: *Persia and The Persian Question*, London and New York: Longmans, Green & co., 1892.
- Dayı, Özkan: "Vezir Şemseddin "Cüveynî'nin İlhanlı Devleti'ndeki Faaliyetleri (1263-1284)", *Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dergisi*, S. 1, (2018), s. 95-111.
- Devletâbâdî, Yahya: *Hayat-ı Yahya*, C. 2, Tahran: İntişârât-ı Attar, 1362.
- Erdekânî, Hüseyin Mahbûbî: *Tarih-i Müessesât-ı Temeddün-i Cedit Der İran*, Cild-i Dovvom, Tahran: İntişârât-ı Dânişgâh-ı Tahran, 1354.
- Halisî, Abbas: *Tarihçe-i Best ve Bestnişinî*, Tahran: İntişârât-ı İlmî, 1366.
- Haşim, Muhammed Sard: *Tarih-i Ceraid ve Mecellat-ı İran*, Cild-i Evvel, Isfahan: İntişârât-ı Kemal, 1327.
- Hoş İftihar, Hâdi: "Best ve Bestnişinî Der Devre-i Kaçar", *Tarih-i Pejûhî*, Sâl-i Heftom, Şomâre-i 22-23, (1384), s. 33-46.
- İlhan, Avni: "Atebat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. IV, 1991, s. 49-50.
- İtimadüssaltana, Muhammed Hasan Saniüddevlê: *Rûznâme-i İtimadüssaltana*, Tahran: Müessesesi-i İntişârât-ı Emir Kebir, 1350.

- İtimadüssaltana, Muhammed Hasan Saniüddevele: *Tarih-i Muntazam-ı Nâsirî, Cild-i Sevvom*, Tahran: Dünya-yı Kitab, 1363.
- Karadeniz-Yılmaz, Devebakan Mikail: “İran'da Protesto Kültürünün Ortaya Çıkışı: İslâm Devrimi'ne Kadar Tarihten Bazı Kesitler”, *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 13, (2023), s. 33-50.
- Karaman, Hayreddin: “Efgânî, Cemâleddin”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1994, C. 10, s. 456-466.
- Kâşânî, Muhammed Mehdi Şerif: *Tarih-i Meşrutîyet*, Tahran: Nigaristan Kitap, 1389.
- Kerimî, Ahmed. *Nakş-ı İngilis der Cereyân-ı Bestnişînî der İran (Ez Ağaz-ı Devre-i Kaçar ta Meşrutâ)*, (Pâyânnâme-i Karşinasî-i Erşed), Dânişgâh-ı Hârezmî, Dânişgede-i Edebiyat ve Ulûm-i İnsanî, 1399.
- Kesrevî, Ahmet: *İran Meşrutîyet Tarihi*, çev. Mehdi Kamruz- Hamit Zafer Kars, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2021.
- Kirmânî, Nâzımülislam: *Tarih-i Bîdâr-ı İranîyân*, Bahş-i Evvel, Tahran: Neşr-i Peykan, 1376.
- Kitab-ı Âbî, Cild-i Evvel, Be Gûşeş-i Ahmed Beşîrî, Tahran: Çaphane-yi Ketîbe, 1362.
- Melikzâde, Mehdi: *Tarih-i İnkılab-ı Meşrutîyet-i İran*, C. 1-2-3, Tahran: İntişârât-ı Sahn, 1383.
- Mustevfî, Abdullah: *Şerh-i Zendegânî-i Men ya Tarih-i İdari ve İctimaî-yi Kâcârîye*, C. I, Tahran: İntişârât-ı Zevâr, 1377.
- Mustevfî, Abdullah: *Şerh-i Zendegânî-i Men ya Tarih-i İdari ve İctimaî-yi Kâcârîye*, C. II, Tahran: İntişârât-ı Zevâr, 1377.
- Öz, Mustafa: “Şah Abdülazîm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 38, 2010, s. 250.
- Paşaoğlu, Mehmet Talha: “Modern İran Tarihi'nde Protesto Kültürü”, *Kültürlerarası İletişim Öğrenci Sempozyumu 15-16 Ekim 2015 Bildiriler Kitabı*, (2016), s. 35-46.
- Polak, Yakub Edward: *Sefernâme-i Polak (İran ve İranîyân)*, çev. Keykavus Cihandârî, çap-ı dovvom, Tahran: İntişârât-ı Hârezmî, 1368.
- Safâî, İbrahim: *Rehberân-ı Meşrute (Devre-i Evvel)*, Tahran: İntişârât-ı Câvidân, 1363.
- Safâî, İbrahim: *Rehberân-ı Meşrute (Devre-i Dovvom)*, Tahran: İntişârât-ı Câvidân, 1363.
- Safâî, İbrahim: *Tarih-i Meşrutîyet Be Rivâyet-i Esnâd*, Tahran: İntişârât-ı İran Yârân, 1381.
- Sami, Şemseddin: *Kâmus-ı Türkî*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 2006.
- Sipehr, Mirza Muhammed Takî: *Nâsihü't-tevârih (Saltanat-ı Nâsirüddin Şah)*, Cilt III, Tahran: İntişârât-ı Esâtir, 1377.
- Sheil, Leydi Mary: *Hâturât-ı Leydi Sheil*, çev. Hüseyin Ebu Terabyân, Tahran: Neşr-i Nov, 1368.
- Şemim, Ali Asgar: *Kaçar Saltanat Devrinde İran*, Tahran: İntişârât-ı Behzad, 1387.
- Tarafdarî, Mansur: “Kârkerdhâ-yı İ'tikad be İmamzâdeha Der İran Asr-ı Nâsirî”, *Costarha-yı Tarihî, Sâl-i Dehom, Şomâre-i Evvel*, (1398), s. 167-190.
- Tayyibî, Seyyid Muhammed: “Best ve Besnişînî Der Devre-i Kâcârîye (Ta inkılab-ı Meşrutâ)”, *Nâme-i Tarih-i Pejûhan*, Sâl-i Şeşom, Şomâre-i Bist o Şeşom (1389), s. 80-95.
- Tefrişî Hüseyinî: *Yâddaştâ-yı Hacı Mirza Seyyid Ahmed Temcidüssultan: Rûznâme-i Ahbâr-ı Meşrutîyet ve İnkılab-ı İran*, be Kuşeş-i İrec Afşar, Tahran: Müessese-yi İntişârât-ı Emir Kebir, 1376.

Gazeteler

Rûznâme-i Hablülmetin

Mecelle-i Hikmet

Rûznâme-i Müsavât

Rûznâme-i Encümen

Rûznâme-i Hilâfet

Rûznâme-i Kevkeb-i Dürri

Rûznâme-i Vekâyî-i İttifâkîye

Tanin Gazetesi

Yeni Tasvîr-i Efkâr Gazetesi

İnternet Kaynakları

<http://ensani.ir/fa/article/> [Erişim tarihi: 09.09.2023.]

<https://rch.ac.ir/article/Details/9318> [Erişim tarihi: 26.08.2023.]

<https://iranicaonline.org/articles/bast-sanctuary-asylum> [Erişim tarihi: 17.08.2023.]

<https://lib.eshia.ir/23019/1/3330#> [Erişim tarihi: 17.08.2023.]

<https://www.cgie.org.ir/fa/article> [Erişim tarihi: 25.08.2023.]

<https://www.iichs.ir/fa/gallery/> [Erişim tarihi: 09.09.2023.]